

СТУПАНЪ.

ЗЕМЛЕДѢЛСКО-ЕКОНОМИЧЕСКИ ЛИСТЪ.

1 Маія 1874.

СТУПАНЪ излиза е-динъ пѣтъ на мѣсець. Го-дишна цѣна е едно бѣло меджиѣ.

Съдържаніе: За земята.—За ораніето. — Какво има да работи единъ ступанъ презъ мѣсець Маія.—Какво има по свѣтътъ.—До-мочаѣ и домакиня.—Кой трѣба да са гри-жи най-много за къшовничеството.—По на-родната економія.—Що е то «солидарность»? Пчеларство.—Копринарство.—Разни.—

Писма, дописки и спо-моществованіята са ис-пращатъ до Г-на Р. И. Блъкова въ Руссе, или до издателя въ Видинъ.

ЗА ЗЕМЯТА.

Иловица.

Иловица са казва онѣзи земя, която е съставена отъ глина и пѣськъ; дѣ-то ще са каже, че иловицата стои по-средъ измежду глината и пѣська. Но смѣсата на глината и пѣська не е е-днаква, т. е. половината или 50 на-сто да е глина, а другата половина пѣ-ськъ, както искатъ да кажатъ нѣкои; но 30—40 на сто глина, а 60—70 на-сто пѣськъ. Тѣзи земя държи умѣренно влагата си. Пѣськътъ, който са нами-ра въ нея, не е много дребенъ, но по-едричкъ, за което и таевази земя би-ва по-шупликава и трошна, та когато много изсъхне, наистина распуква са, по пукнатинитѣ ѝ не сѣ тѣй дълбоки-както на глиняната земя.

Иловиститѣ земи сѣ добри; но раз-бира са, че трѣба да имъ са даватъ такъви частици отъ които сѣ лишени.

Тѣзи земя може да са обработва до-брѣ, особено ако са оре на време, т. е. ако иловицата не е нито премного мокра, нито премного суха. Ако са по-сипе иловицата съ малко варъ, то ста-ва добра земя.

Колкото за тореніето на тѣзи земя

не трѣба да са боимъ, ако хвърлимъ повече торъ. Нейната шупликавина и своиството да приема въ себѣ си лес-но топлина, прави я да изгнива и да са-растваря лесно тора, който и повече-време държи земята.

Черна прѣстъ (хумусъ).

Черна прѣстъ, черноземъ (хумусъ) са казва онѣзи прѣстъ, която е ста-нала отъ гниеніето на животински и растителни заостатъци, като дърва, шума, листа, корени и други таевици, които съ помощта на влагата, въз-духа и топлината изгниватъ и са пре-обрѣщатъ на *черна прѣстъ*.

Сѣка добра орна земя трѣба да и-ма по нѣщо черна прѣстъ; но не трѣ-ба да я има твърдѣ много, защото премногого черна прѣстъ може да бѣ-де вредителна на растеніята, сеидби-тѣ. Една нива, която има 10—15 на-сто черна прѣстъ (черноземъ), е до-бра.

Има нѣколко видове (тюрліи) черна прѣстъ, именно *кисела черна прѣстъ*, *водена черна прѣстъ*, *вжгленна черна прѣстъ* и *плодородна черна прѣстъ* (черноземъ).

Киселата черна прѣстъ става тога-ва, когато земята е препълнена съ

премного влага, мокрота, т. е. когато е мочурлива. Този видъ прѣстъ става тогава, когато въ земята има освѣнъ много влага юще и много желѣзо. Въ земята, дѣто има много таквази кисела черна прѣстъ, не могатъ да растатъ както трѣба нашитѣ питомни сѣидби, но повечето гинатъ и пропадатъ, та ако ще би да има въ тѣзи земя и доста хранителни за растеніята вещества, частици. Киселия хумусъ (черна прѣстъ) може лесно да са преобърне въ плодородна черна прѣстъ, и то ако са отвори пѣтъ на въздуха да може свободно да пробива и влиза въ земята, а това бива, ако са отпусне излишната (зіяде) вода и да са поизсуши земята, а дѣто това не е възможно, то трѣба таквази кисели земи да посипваме и размѣсяме съ пепель и други таквизи. Киселата черна прѣстъ е отровна за нашитѣ питомни растенія; на таквази земя растатъ кисели и лоши, а пѣкои и отровни за доби тѣка трѣви.

Тѣзи и другата тѣй наречена *водна черна прѣстъ* сѣ много нехвелити земи, които са казватъ *борни земи* (Нѣм. Torf und Moerboden).

Влагенія хумусъ е единъ съвсѣмъ особенъ видъ черноземъ. Сички изгнили останки отъ растеніята въ тѣзи черна прѣстъ изгѣдватъ като дървенъ въгленъ, когато са счува на прахъ. Този видъ хумусъ става, ако подземнѣтъ е тѣй шупликавъ и прѣхкавъ, щото колкото и много дъждъ да вали, пакъ никога не ще има доволно, а камо ли премного влага, защото тѣ лесно и бърже са одѣжда въ дълбочината на земята. Но този видъ черноземъ са памира твърдѣ редко.

Плодородната черна прѣстъ става

тогава, когато растителнитѣ и животински останки сѣ изложени на правилно гниеніе, т. е. когато въздухътъ добръ допира до тѣхъ, когато нѣма премного вода, но само толкова влага, колкото е погрѣбна, и когато има въ земята умѣренна топлина. Тѣзи прѣстъ има възчерна боя, лесно пріема въ себе си топлина и много време я задържава; нейната шупликавина и прѣхкавость даватъ пѣтъ на въздуха да влиза лесно въ земята. Съ една рѣчь тѣзи прѣстъ поправя тѣжките (глиняни) земи, т. е. прави ги по-леки, по сипкави, а лекитѣ (трошливитѣ пѣсчливи) земи прави по-сбити.

Има и други видъ хумусни земи, но като по-маловажни и като сме глѣдали колкото е възможно по-кратко да описваме за земята, изоставяме ги за сега.

ЗА ОРАНИЕТО.

Дълбочина на браздитѣ.

Колкото по-дълбоко са оре една нива, толкова е по-добръ. Сички умни и практични земледѣлци отдавна вече сѣ са увѣрили, че дълбоката оранъ е много добра и голѣма полза принася; за това злѣ правятъ онѣзи орачи, които винаги оратъ пивитѣ си плитко. Истина е, че винаги не трѣба да са оре дълбоко; но на сѣкій начинъ по-добръ ще бѣде ако са оре дълбоко, отъ колкото ако са оре винаги плитко. По-долу ще кажемъ кога трѣба да са оре плитко.

По насъ за жалость са оре доста плитко, а и пѣмаме онѣзи плугове, сѣ които да можемъ ора колкото искаме дълбоко; но при сичко това вѣй ще порасправимъ на читателитѣ си за

подзата отъ дълбоката оранъ и т. н., та сѣкій земледѣлецъ, който желае, щото нивата му да даде по-много и по-добро произведение, нека оре колкото са може по-дълбоко баремъ съ опѣзи съчева, които има за сега.

Колко дълбоко трѣба да са оре една нива, то зависи отъ това:

1. За какво ще са оре. 2. Каква е земята. 3. Колко е плодна (добра) земята, и 4. За каква сѣтва ще са оре.

1. а) Ако ще са оре да са преобърне само стърнището на една пожената нива, земи съ трѣва обрасли или юще не орани цѣлени, или пакъ да са заоре торъ, то въ такъвъ случай трѣба да са оре твърдѣ плитко, и то за това, за да може свободно и лесно да влиза въздуха въ земята, който подпомага да изгние по-скоро и по-добрѣ преобърнатото стърнище или торътъ, щото послѣ дълбоката оранъ да бѣде по-добра и горнитѣ катове на орната земя да са съединятъ и смѣсятъ по-добрѣ съ изгнилия и разтворенъ торъ. За това трѣба да са оре 4—5 прѣста дълбоко въ земята. —

б) По-дълбоко трѣба да са оре преди сѣтва, около 6, 8 до 10 прѣста и повече дълбоко, но никога не трѣба да са оре по-дълбоко отъ колкото е орната земя, т. е. като приближава сѣтвата не трѣба да изораваме прѣстъ и отъ подзема или мртвата земя.

в) Тамъ, дѣто са сѣе тутакси поDIRъ ралото или плуга, трѣба да са оре плитко.

г) Дѣто са оре втори и трети пѣтъ на угаръ, тамъ трѣба да са оре колкото е възможно по-дълбоко, и то ако е било по-напредъ орано дълбоко около една педя и повече.

2. а) На иловити пѣсчливи земи дълбокото ораніе си има мѣстото.

б) Глинната прѣстъ и жилавата иловица трѣба предъ зимѣ или есенно време да са оратъ колкото е възможно по-дълбоко, защото дълбоко преоранната есенно време нива и презъ цалата зима изложена на дъждове, снѣгове, мразове и вѣтрове, става тѣй плодородна и сипкава, щото никое рало или плугъ или друго съчево не може тѣй да я сдребни.

в) Земи, които лѣжатъ на добъръ подземъ, трѣба винаги да са оратъ дълбоко, защото корѣнитѣ на растеніята могатъ по-надълбоко да отиватъ въ таквази дълбока и прорахлена земя, а разбира са, че могатъ и повече храна да пестелятъ и приематъ изъ дълбочината на земята. Освѣнъ това, сеидбитѣ, хранитѣ биватъ осигорени отъ премногого влага и отъ студъ, и житата, посѣяни въ дълбоко преорана земя, не ще полѣгнатъ тѣй лесно, както на плитко орана земя.

г) Каменита земя или таквази, която има каменитъ подземъ, разбира са, че не може да са оре дълбоко. Плитко трѣба да са оре и таквази земя, която има много лошъ подземъ; само есенно време може да са оре дълбоко.

3. а) Добритѣ плодородни земи, каквито сѣ нашитѣ, трѣба да са оратъ дълбоко.

б) Ако една нива са е орада много време плитко, то не трѣба изведнажъ да са преоре дълбоко, но на сѣба орба (ораніе) да са изорава по-малко отъ долния неразорана земя, защото ако преоремъ таквази земя изведнажъ дълбоко, то ще изхвърлимъ отгорѣ на повърхнината много неплодна земя, която въздуха мѣчно направи плодна

като е много, а горвата плодна остава отдолу, та става и тя неплодна; но ако са оре есенъ, това не вреди нивата.

4. а) Ако приготвяме нѣкоя нива да посѣемъ съ жита, бобъ, леща и др. т., наистина не са изисква да са оре много дълбоко, но на сѣкий начинъ ще бѣде по-добрѣ ако са оре таквази нива по-дълбочко.

б) Нива, на която ще са сѣятъ картофи (барабой), цвѣкло и др. т., трѣба да са оре дълбоко.

в) И кукурузътъ, за който разказахме по-напространно въ притурката на 2 и 3 кн. „Ступанъ“, иска колкото е възможно по-дълбоко ора на земя.

КАКВО ИМА ДА РАБОТИ ЕДИНЪ СТУПАНЪ ПРЕЗЪ МѢСЕЦЪ МАІЯ.

Кой отъ нашитѣ читатели не усѣща една душевна радостъ и сърдечно удоволствие, като глѣда въ красната природа раззеленелитѣ вече разнообразни дървета, напиченнитѣ съ сѣкакви трѣви и цвѣта ливади и полета, хубавитѣ зелени нивы, отъ които трудолюбивия земледѣлецъ очаква награда за положениитѣ му въ тѣхъ разноси и трудове? Кое чувствително сърдце не би обичало да са наслаждава, като слуша по това време хубавитѣ и сладкогласнитѣ чуруликания и пѣсни на птичкитѣ? Сѣкий, билъ той селенинъ или гражданинъ, мъжъ или жена, ще обича, мислимъ, да излѣзе на полето, и да са наслаждава на тѣзи природни хубости. Когато е тѣй, селенинътъ и сѣкий едипъ, който има занимание съ полето, трѣба да са радва, че почти

сѣкий день са наслаждава на тѣзи природни красоти. Нека нашитѣ земледѣлци, които съ радостъ тичатъ на полето, нека глѣдатъ, щото винаги да извършватъ на време полскитѣ си работи.

Въ този мѣсець е изникналъ вече овесъ и пролѣтнія ячемикъ; добрѣ ще бѣде ако са премине презъ тѣхъ съ *валякъ*. Който е сѣялъ цвѣклото, нека го сега разсажда. Посѣяните въ минѣлия мѣсець и изникналитѣ вече картофи, трѣба презъ този мѣсець да са окопаватъ. Презъ този мѣсець могатъ да са сѣятъ и дини, ако по-рано не е можилъ нѣкой да сѣе. Зеліето трѣба да са разсажда, ако това не е направено презъ минѣлия мѣсець.

Трѣвата вече порасте и добитъка са е пустилъ на трѣва; но трѣба да са пазя да не би да преяде, защото, изведишъ ако са наяде много съ зелена трѣва, поврежда го.

Пчелитѣ захващатъ да са роятъ, и вѣщитѣ пчелари казватъ, че уловенитѣ презъ този мѣсець ройеви сѣ най-добри.

Нито единъ градинарь (башчовникъ) не трѣба да остави за подиръ опѣзи работи, които е трѣбало да извърши презъ минѣлия мѣсець. Посѣяните лѣхи, трѣба да са плеватъ отъ трѣвата, за да расте по-добрѣ посѣяното. Бобъ, грахъ и мѣсечната рѣпа могатъ да са сѣятъ.

Когато са разсажда зимното зеліе, то трѣва да са глѣда да бѣде подиръ дъждъ, или пакъ ако са види, че скоро ще да вали дъждъ, може малко предъ дъжда да са разсажда. Ако ли е суша, то въ такъвъ случай може сутрина, а юще по-добрѣ вечеръ да са разсажда, но при това трѣба и добрѣ да са полива.

Разсадътъ, който минжлия мѣсець са е разсадилъ, трѣба да са окопава съ калистиръ или съ малка мотичица, и то тутакси подиръ първия дъждъ; ако ли нѣма дъждъ, то трѣба да са полива вечеръ добръ, а сутрина да са прѣкопава. Тѣй сѣщо и лумътъ трѣба да са копае или скалится.

Ашладисанитъ млади вошки трѣба често да са преглѣдватъ, та ако не са е хванала нѣкоя *ашлама*, то съ малки клончета (прѣчици) може да са ашладисва и сега подъ кора. Ако изъ корѣна на ашламита сѣ израсли изданки, трѣба да са отсичатъ. Ако бѣде суша презъ този мѣсець, трѣба да са поливатъ разсаденитѣ дръвцета (вошки), да са окопаватъ около дънера и да са чисти трѣвата.

КАКВО ИМА ПО СВѢТЪТЪ.

Индийскитъ орѣхъ, когото холандезитѣ сѣ са старале да оставатъ да расте само на о. Банда, са е распространилъ вече не само по островите Суматра, Маврикия и Гурбентъ, но и по западното полушарие (въ Америка). Височината на това величественно дърво е по-голяма отъ височината на камелевото. То достига до 50 стъпки височина. Листето на това хубаво дърво сѣ отгоре свѣтлозелени, а отдоле сиви. Цвѣтътъ му, който прилича на звънче, е малакъ и бѣлъ. Плодътъ на индийскитъ орѣхъ прилича на малка прасквица. Когато тоя плодъ сѣжрѣе, то вънкашната му зелена кора, която има дебѣлина около половина пърстъ, са пуква отгоре и изъ пукнатината пада якъ, като камакъ, орѣхъ. Тоя орѣхъ е покритъ съ мръжообразна свѣтлочервена кожаца. Тая кожаца, която са нарича погрѣшно мускателенъ цвѣтъ, са сваля отъ орѣхътъ, суши са осторожно на сѣнка и продава са подъ име мацисъ.

Чорупката на индийскитъ орѣхъ е подебѣла и по-твърда отъ чорупката на лѣшникътъ. Когато орѣхътъ е още неусушенъ, то е почти невъзможно да му свалишъ чорупката, безъ да повредишъ ятката. Ето защо тие орѣхи обикновено са сушатъ на слънце, а послѣ на огнь дорде ятката не захване да тропа въ чорупката, която послѣ това са строшава твърде лесно. Послѣ това жърната са натопяватъ три пѣти въ солена и варова вода и насипватъ са на купчина, дѣто тие са нагрѣватъ до тогава, дорде изъ тѣхъ са неизпари сичката влажностъ. Отъ това са увеличава силата на меризмата и унищожава са зародишътъ (embryo). Но най-добре тие жърна са сушатъ на неизгасенъ варъ. Изъ разбениите жърна изцѣждатъ масло. Сѣки единъ орѣхъ дава $\frac{1}{4}$ часть масло отъ своятъ вѣсъ. Освѣнъ простото масло изъ тие орѣхчета са прѣви и ефирно масло.

Ако най-добриятъ карамѣлъ са добива изъ Амбоина, то най-добрите орѣхчета са раждатъ на Банда, ако днесъ това растение и да са сади вече въ много тропически страни. Изъ Банда са добиватъ почти ежегодно около 200,000 оки орѣхчета и около 70,000 оки орѣховъ цвѣтъ.

Вънкашната кора има така сѣщо за тамошните жители своя цѣна. Тая кора са натрупа на голѣми купове и остави са да гние. Скоро послѣ това куповете са покриватъ съ черновати гъби, които сѣставляватъ за тамошните жители тѣжко вкусно ѣдене.

Онова растение, което са нарича черъ пиперъ (*Piper nigrum*), прилича на дива лоза или на бръшлянтъ. Листата му иматъ голѣмо сходство съ послѣдното растение, ако и да не сѣ до толкова темни. Цвѣтътъ на това растение, който са по-являва на крайтъ на сѣки стрѣкъ, е ситенъ; а плодътъ му е червенъ и има голѣмина колкото едно грахово жърно. Сѣко едно жърно сѣдържа въ себѣ си по една семка.

Както бѣлиятъ, така и черниятъ пиперъ са раждатъ на едно дърво. Най-добриятъ пиперъ е онзи, когото сѣбиратъ по земя-

та, т. е. който е кацналъ самъ отъ дървото и който са е олушилъ естествено. Тоя пиперъ са събира твърде мъчно, и за това цѣната му е почти двойна.

По-големата частъ отъ бѣлиятъ пиперъ са приготвява отъ оние зърна, които сж са съжркале и които сж почернѣле твърде много послѣ сушеннето. Тие зърна са турятъ въ горѣща вода и обѣлва имъ са горнята ципица. Послѣ това тие добиватъ гладакъ и бѣловатъ цвѣтъ. Разбра са, че послѣ това попарване пиперътъ губи своето първоначално качество, но защото има приятенъ видъ, то са и продава по-скъпо. Това полезно растение са обработва най-много на Малабарскиятъ брѣгъ, на о. Суматра, на о. Борнео, на о. Ява и на о. Сингапуръ. Въ послѣднѣйото време въ Каена и по другите Вестъ-Индийски колонии сж захванале да обработватъ това дърво твърде енергически. Когато са посади нѣкоя пиперова прчица на плодovitо мѣсто, то тя са прихваща и дава плодъ на четвъртата година. Плодоприношението са увеличава до осмата година, а послѣ малко-по-малко захваща да са умалява. Когато това растение достигне до своята пълна сила, то дава твърде много плодъ. На сѣки свой стржкъ това растение има отъ 20 до 30 зърна. Биватъ години, когато едно растение може да даде ококо $3\frac{1}{2}$ оки пиперъ.

Въ Сингапуръ пиперътъ са сади на лѣхи, като лозите, и вѣзва са за колове, които са набиватъ на рѣдъ. Между тие лѣхи са садатъ бананови дървета, за да му праватъ сѣнка и да му доставляватъ влажностъ. На Малабарскиятъ брѣгъ между лѣхите садатъ *Artocarpus integrifolia*, за да защищава нѣжното пиперово растение отъ тропическото слънце, което изгара и по-грубата растителностъ.

Ако Албонна са славн съ карамфилъ, а Банда съ индийски орѣшки, то Ямайка има пълно право да са гордѣе съ прекрасното и плодovitото дърво, което са нарича пиментово (*mirtus pimenta*) и на което плодовете са наричатъ пиментъ (бахаръ). Височината на това великолѣпно

кическо мъртрово дърво достига до 30 стѣпки. Неговите лѣскави листе приличатъ на лаврови. Презъ Юлия и презъ Августа между темносините негови листе са появяватъ бѣли цвѣти, които иматъ извѣнрѣдна меризма.

Пиментовата мирта расте въ диво състояние така сжщо и въ южна Америка, и въ Вестъ-Индия, но най-много тя процвѣтава по сѣверната частъ на о. Ямайка и по брѣговете възвишения.

Едвардъ (въ *History of Amaica*) говори, че това чудно растение не обича никакавъ деспотизмъ, т. е. че това дѣте на природата са сѣбе и надъ човѣческите усилия, и надъ човѣческата жѣдностъ. Съ една дума, пиментовата мирта представлява свободно растение, което расте само тамъ, дѣто му е воля и дѣто му са харесва. Сичките старания на хитриятъ човѣкъ да го посади на това или на онова мѣсто сж останале до сега сжвѣтъ напразни. Ето защо изобрѣтателниятъ човѣкъ избира за своите бѣдщи плантации само онова мѣсто, което лѣжи близо до нѣкоя плантация, или оние гори, по които са срѣща и това дърво. Когато желатъ да развѣдатъ това дърво въ нѣкоя гора, то отсичатъ другите дървета и оставятъ ги да гниятъ на своето мѣсто. Слѣдъ една година по това мѣсто изникватъ млади пиментови мирти, които са развиватъ роскошно подъ защитата и подъ сѣнката на громадните стари дървета. Слѣдъ двѣ години мѣстото са очисти окончателно и на полето са оставятъ само най-добрите пиментови дървета, които достигатъ до своето цвѣтуше състояние слѣдъ седемъ години. Плодовете са събиратъ още недозрѣли. Единъ работникъ стои на дървото, кжса нагърналите отъ плодъ кичури и хвѣрга ги на земята; а троица други, обикновено жени и дѣца, едва иматъ време да кжсатъ жърната. Послѣ това плодовете са оставятъ цѣли осемъ деня подъ слънечната топлота, и тогава тие получаватъ червено-сивъ цвѣтъ и готови сж вече за ѣдене. Оние зърна, които узрѣватъ на дървото, губатъ своятъ вкусъ и цѣната имъ

е по-малка. Ако е плодovitа годината, то пиментовото дърво дава изобилен плодъ. Едно дърво може да даде до 80 оки зелени плодове или до 45 оки сухъ бахаръ.

Вкусътъ на пиментътъ има голѣмо сходство съ вкусътъ на карамфилътъ, или да кажемъ по-вѣрно, на смѣсъ отъ карамфилъ, отъ канеда и отъ индийски орѣшки. Ето защо пиментътъ са нарича още и карамфиловъ пиперъ, а на английски езикъ allpric. Пиментътъ е по-евтинъ отъ пиперътъ.

(Продължава са).

ДОМОЧАДИЕ И ДОМАКИНЯ.

(Свършва са).

Сѣка домакиня трѣба да са намира почти винаги на работа, защото ако иска да работятъ добръ домашниятъ и слугитъ, ако ги има, то трѣба и тя сама да имъ покаже за примѣръ, като са залавя на работа, че тѣ трѣба да бѣждатъ трудолюбиви. А не е пакъ добръ, щото тя сама да извършва работата и на другитъ, ако тѣ не работятъ тѣй, както тя иска; съ това тя сама ще ги приучи на немарностъ, лѣнностъ и на повърхностно работеніе. Трѣба да внимава юще и да не би са нѣщо крадило отъ кѣщи. Домакинята не трѣба да повѣрива безъ нужда надзиранието на кѣщовничеството другиму; и тѣй ако нѣма вѣрни, които да занимаватъ мѣстото ѝ, то да не са отдалечава често отъ кѣщи. Ако са случи нѣкога да е болна, нѣка тя нарежда какво да правятъ другитъ и да си бѣлѣже сичко, ако знае.

Но защото са случава по нѣкога да са отдалечава отъ кѣщи домакинята за нѣкое време, то трѣба да оставя на мѣстото си или дѣщеря си, ако има, или пакъ нѣкоя роднина, която да може въ нейното отсъствие да управлява и надзирава сичко кѣщовничество и ступанство.

Ако има добъръ рѣдъ въ кѣщи, и са туря сѣко нѣщо на мѣстото си, когато вече не ни трѣба, то са списява време и са избѣгва отъ много несгоди.

Пари, нанизъ и други украшения не трѣба да са оставятъ тукъ тамъ да лѣжатъ, или

да са оставятъ въ джебнитъ на дрѣхы, които даваме да са чистятъ отъ праха, защото може би нѣщо да са изгуби, та тогава са поражда съмнѣніе, а много пакти ставатъ и голѣми щети (зараръ).

Съ своята работливостъ и пистеніе, економія, добрата домакиня не само че ще доведе цѣлото си домочадиѣ и кѣща до жоланото благосѣстояние, но ще може юще да спомогне и на своитъ ближни въ нужда и неволя.

Ний мислимъ да събираме и написваме по нѣщо и за кѣщовничеството и да го помѣтаме въ „Ступанъ.“ Въ члена си за нашето земледѣлческо и домашно-економическо сѣстояние (книж. 2 и 3) ний казахме на кратко какъ стоимъ съ домашната си економія. Трѣба вече да са погрѣжимъ и промислимъ за поправяніето на домашнитъ си работи.

КОЙ ИМА ДА СА ГРИЖИ НАЙ-МНОГО ЗА КѢЩОВНИЧЕСТВОТО?

Богъ направи човѣка да господарува въ природата. Направи мъжътъ да са грижи за кѣщата си, да принася и отхранва челядта си. Даде му жена за помощница, която да му бѣде и другарка, и вѣрна негова ступанка. Казваме, даде му помощница, която да го улгчава и да му спомага въ работитъ.

До като са грижи търговецътъ да ходи насамъ нататъкъ да посрѣща и извършва търговскитъ си работи; до като занаятчиѣта работи отъ сутренъ до вечеръ за да спечели нѣкоя пара; до като орачътъ са труди и грижи кога и какъ да оре, да сѣе, да жене, да коси, добитѣка да глѣда и да храни, житото и другитъ полски произведенія да продаде,—неговата съпруга трѣба да знае какъ да спаси онова, що нейниятъ мъжъ съ пота на лицето си и съ тежка мѣка е можилъ да спечели; трѣба да глѣда, щото съпругътъ и дѣцата ѝ да иматъ винаги чиста и здрава храна, да е въ кѣщи сичко чисто и уредно,—сѣко нѣщо да бѣде на мѣстото си, и като добра ступанка, да държи градината въ добъръ редъ.

Дѣто мъжътъ и жената изпълняватъ съвѣстно своитѣ длѣжности, дѣто владѣе между тѣхъ любовь и съгласіе и дѣто двамата на радо сърдце прѣнасятъ сички мъжнотии и неогоди въ този животъ за волята единъ другиму, тамъ ще бѣде божіето благословеніе, тамъ ще са въдвори сѣко добро и щастіе.

Вѣрната, трудолюбивата и добрата къщовница и ступанка е краежгленъ камъкъ на къщата си. Тя е іоще утѣшителка на съпруга си, когато той испадне въ нѣкое нещастіе; тя е едната, на която той смѣе да искаже сичката си тѣга и жалость; тя е едната, съ която дѣли радоститѣ си и веселитѣ свои часове; тя е едната, която може да улечи тежкото бреме (товаръ) на къщнитѣ грижи; тя е най послѣ едната, която може да го отвърне отъ злитѣ пѣтища, въ които може би да са е задуталъ.

А ако забрави жената своето високо значеніе, ако е лѣнива и распилѣна (расточителна), ако са сважда и кара съ съпруга си за сѣко и най-малко нѣщо, та ако е іоще и нечиста и нередовна въ къщи, — ето нещастіа отъ сѣка страна. Мъжътъ, като види каква е работата, бѣга отъ къщи ужъ да не глѣда таквази къщовница; ами кадѣ отива? — Въ кафенето или въ механата. А сѣтнинитѣ отъ честитѣ посѣщенія на механиктѣ сѣ сѣкиму познати, та за това и не трѣба тука да ги навеждаме. Истина е, че има и таквизи мъжѣе, които и безъ това обичатъ да посѣщаватъ често механиктѣ, но пакъ добрата къщовница може много да спомогне.

Наша една поговорка казва, че «мъжътъ да приноса въ къщи съ двѣтѣ си рѣцѣ, а жената да износа съ малкія си прѣстъ, пакъ ще осипомашѣ тѣзи къща.» То ще каже, че внесено въ къщи като са управлява отъ жената, къщовницата, зависи отъ нея баремъ до нейдѣ подобряваніето на тѣзи къща. Когато е тѣй, економіата трѣба да са усвои отъ сѣка една къщовница, която располага съ онова, що е внесено въ къщи; не трѣба да харчи за излишни и непотрѣбни нѣща.

Отъ казаното са види колко струва добрата къщовница, и безъ нея колко губи една къща. А колкото повече спасѣя добрата къщовница, толкова разсипява раз-

сипницата, та ако са случи да са управлява нѣкоя къща отъ послѣдната — разсипницата, — то тѣзи къща не ще никога да хароса.

ПО НАРОДНАТА ЕКОНОМІА *)

Когато имаме вече издѣліята готови, изработени, то трѣба да ги замѣняваме съ други. Никой не може, нито земледѣлецътъ, нито чизмарътъ, нито терзіята, нито ковачътъ и т. н. да си послужи само съ онова, що самъ изработва; сѣкій трѣба да продава, да замѣнява своята стока съ друга, за да удовлетвори (задоволи) нуждитѣ си. Съ други думи речено, за човѣка трѣбать много и много нѣща, които сички самъ не може да си направи, а за да си ги набави, размѣнява съразмѣрно своитѣ издѣлія. Тѣй напр. чизмарътъ прави обуца, но съ тѣхъ не може да са облѣче, нито да са наѣде, слѣдователно трѣба да размѣни своитѣ издѣлія съ другитѣ потрѣби. Тѣй сѣщо е и съ хлѣбарьмѣсаря и въобще съ сѣкій другъ човѣкъ.

Нѣй знаемъ, че има много издѣлія, които сѣ преминѣли презъ нѣколко рѣцѣ до като сганатъ добри за употрѣбленіе. Тѣй на пр. за да са изработи единъ ножъ, то трѣба да преминѣ този ножъ презъ рѣцѣтѣ на нѣколко работници. За да бѣде работата добра и успѣшна, то трѣба да са раздѣли съразмѣрно между работницитѣ, и това въ народната економіа са казва раздѣленіе на труда.

Слѣдъ като сѣ са изработили вече издѣліята отъ матеріала, вещесгвото, и сѣ са размѣнили съразмѣрно, дохожда послѣдното опредѣленіе — употрѣбленіето, което може да бѣде и то разнo, както що сѣ и нашитѣ нужди, за които го употрѣбляваме.

Нѣкои работници иматъ работа съ простъ матеріалъ (вещесгво), като на пр. рударьтъ, който копае рудитѣ (метали); но повечето са занимаватъ съ матеріалъ, който е преминѣлъ вече отъ едни рѣцѣ въ други, т. е. приготвенъ да му са даде по-голѣма вредность, която му дава вторія работникъ, като го преработи на ново.

Срѣдсгвата, съ които са изработватъ из-

*) Вижъ вл. 2.

дѣліята, сжъ разнообразни: земледѣлецътъ употребява плугъ, рало, кола и т. н.; занаятчіята — машини, съчева и др. т.; търговецътъ — желѣзници, вапори, дюгени и т. н.

Сѣкій единъ работникъ, който изработва каквото и да би било издѣліе, работи го съ цѣль да го продаде или размѣни. Това размѣненіе трае до тогава, до когато расте вредността или цѣната на издѣліята. На пр. деньтъ са сѣе въ земята, обработва са, расте и най-послѣ са обира и са прави отъ него прежда. Отъ преждата са таче платно, а отъ платното са прави облѣкло и други потребности. И тѣй единъ работникъ предава една работа на другъ, а този на трети и т. н. до като расте цѣната на тѣзи работа.

Съ измѣненіето са умножава капитала; това умноженіе е еднакво съ разликата измежду стоката, която е била вредна преди да са преобърне въ друга, и колко струва сега, когато са е преобърнѣла въ другъ видъ. Една ока вълна струва 10 гроша, като са извлачи и испреде ще стори на пр. 15 гроша. Тука стоката (вълната) или нейната вредность, цѣната ѝ са е уголѣмила за 5 гроша повече. То е разликата измежду първата и сегашната ѝ вредность. Послѣ ако са истаче преждата и са направи отъ нея шекъ, тогава ще стори 20 гроша.

Стока, на която вредността расте съ продажбата или съ размѣненіе и донася повече доходъ, са казва ползвателна стока; ако ли пакъ лѣжи безъ употребленіе и вредността ѝ не расте никакъ, казва са мъртва стока. Но сѣкіи, разбира са, ще глѣда, щото неговата стока или капиталъ да не бѣдѣтъ застойчиви, да не лѣжатъ на страна безъ да принасятъ нѣкоя полза. Земледѣлецътъ продава своитѣ полски произведѣнія, лозарѣтъ виното си, що добива отъ лозята си, та съ тѣзи пари купува освѣтъ другитѣ си потребности юще и повече земи, които може да направи на ниви и лозя, достави си повече и по-добри съчева, които му улесняватъ работата, зида си, прави си по-добри хлѣвове и други зданія, за да може да спасити придобититѣ си полски произведѣнія; занаятчіята, или ржководѣлецътъ разширява работната, си стая, или фабриката си, и си доставя по-добри орждія и машини, съ

които улеснява работата си, и умножава доходитѣ си: търговецътъ си прави по-добри зданія или магазини, дюгени, разширява търговіята си и т. н.

Движимія имотъ, било то пари или друга стока, може лесно да са изгуби и пропадне, за което можемъ да си бѣдемъ или сами криви, или другъ вѣкой. Колкото повече недвижимъ имотъ имаме, толкова и повече усигоряваме бѣднината си; отъ година на година можемъ да си доставимъ повече спомогателни срдѣства за своитѣ разнообразни потребности, и по този начинъ се повече и повече умножаваме приходитѣ си. Какво ще помогне на земледѣлца добрата земя, ако нѣма съ що да я обработва? Ній ще са повърнемъ да поговоримъ за ползата на съчевата и машинитѣ, които въ днешние време правятъ чудеса.

КАКВО НѢЩО Е СОЛИДАРНОСТЬ. *)

Човѣческія животъ са дѣли на три періода: 1) дѣтинство и младенческа възраст; 2) мжжество; и 3) старость. Въ първия періодъ, въ дѣтинството, който са започева отъ рождѣніето, човѣкъ самъ не е въ състояніе да удовлетвори, задоволи, своитѣ нужди; за него са грижатъ родителитѣ и дружеството, т. е. цѣлото човѣчество.

Въ този періодъ, въ дѣтинството, човѣкъ е готованъ и нищо не дава; той е длъжникъ на онѣзи, които го поддържатъ, т. е. длъжникъ на родителитѣ си и на цѣлото човѣчество, което дѣли съ него сичкигѣ натрупа ни знавія, що е спечелило въ растояніе на толкова столѣтія.

Въ младенческата си възраст човѣкъ може до нейдѣ да удовлетвори нуждитѣ си, но не е юще въ състояніе да плати дѣлга си на родителитѣ и на дружеството.

*) Взаимно помаганіе единъ другому. Единъ за сички и сички за едного.

Когато стане вече човѣкъ на възраст като мъжъ, длъженъ е да работи неуморно, да употреби сичкиѣ си умственни и физически сили, за да приготви и спечели нѣщо повече отъ колкото му трѣба. То е за него време, въ което може най-вече да спечели и да понсплати баремъ нѣщо отъ дълговетѣ си, които е направилъ тогава, когато не е билъ въ сѣстояніе да работи и спечели нѣщо, и да приготви приходъ за своята бѣднина, т. е. да може да са издържава и храни тогава, когато не може да печели.

Когато настане вече послѣднія періодъ на живота, тогава са грижатъ за него юще и онѣзи, които той е отгладвалъ и хранилъ въ младостта си, когато е можилъ да работи и да печели, или пакъ са грижи за него цѣлото човѣчество за смѣтката на онѣзи права, които е той добилъ въ онова време, когато е могълъ да печели и е ползował човѣчеството.

Ето виждашъ ли ти, който работишъ и печелишъ, че юще въ дѣтинството си станѣлъ длъжникъ не само на родителитѣ си, но и на цѣлото човѣчество.

Презъ цѣлія си животъ, вѣй не сте направили нищо, ако речемъ да сравняваме вашитѣ заслуги съ онѣзи, които цѣлото човѣчество е направило.

Нема вѣй сте направили къщата, въ която живѣете, естакали матерія за дрѣхы, приготвили добра храна, съ която са храните? Нема вѣй сте измислили оръдіята (сѣчева) и машинитѣ, съ които са улеснява човѣчeskата работа? Нема вѣй сте измислили желѣзницата и телеграфа, съ които побѣждаваме двама силни непріатели „времето“ и „пространството“? Ами печат-

ницата, която разнося мислитѣ ни на сички чегирни страни? Не! Ній, оставени сами на себе си, бихме останѣли дивы, които да са покриваме съ звѣрска кожа и да са хранимъ съ корѣни. Дѣто ще рече, че ако ній са ползувами отъ сички добрини въ живота си, то за това сме длъжни на човѣчеството.

Отъ казаното са види, че човѣкъ може да върне на събратіята си нѣщо, а не сичко, що е длъженъ, за да би умалилъ дълга си на дружеството. Ній казваме да *умали* дълга си, а не да го исплати, защото човѣкъ не е въ сѣстояніе да плати за сичко онова, що е задълженъ на човѣчеството. Каквито способности и да има човѣкъ, той заслужва на човѣчеството само толкова, колкото единъ човѣкъ.

Онѣзи, които казватъ: „азъ съмъ си изпълнилъ длъжността къмъ хората, азъ съмъ далъ на дружеството повече отъ колкото съмъ приелъ, и тъй азъ ще работя сега само за себе си,“ то такива много са лъжатъ съ заслугитѣ си. Съвременнія човѣкъ трѣба да предаде на човѣчеството сичкиѣ си способности, физически, умственни и морални, другояче той е паразитъ. Трѣба сички взаимно да си помагаме, да имаме взаимна връзка между себе си за обща полза и леснота въ живота, да живѣемъ единъ за сички и сички за одного. Ето какво значи думата: *солидарность*.

Нека сѣкій разумѣ тѣзи красна дума, нека са вдѣлби тя въ памятьта му; нека сѣкій са грижи и труди да изпълни длъжноститѣ си, и тогава дружеството ще са приближи до съвършенството си.

Солидарността, т. е. взаимното помаганіе единъ другиму, може да ни

доведе до по-добра бѣднина. Човѣкъ, оставенъ самъ на себе си, не може да бѣде полезенъ нито за себе си, нито за другитѣ тѣй, както ако е сдруженъ съ други и ако работи задружно; трѣба да си помагаме взаимно единъ другиму.

ПО ПЧЕЛАРСТВОТО.

Пчеларството е едно отъ главнитѣ извори за убогатываніе; съ малко разноски и трудъ то принася голѣми ползи. Нашето прекрасно отечество, което е надарено отъ природата съ добъръ климатъ, съ хубави мѣстоположенія, съ накичени и украсени ливади съ благоуханни цвѣта и трѣви, съ хубави градини, съ разни вошки, полени, гори, рѣчици и извори, — е много добро и за пчеларство. Но и този клонъ отъ ступанството е занемаренъ у насъ.

Иди на едно мѣсто по насъ дѣто има пчели, какво ще видишь тамъ?! Нѣколко трѣвни съ пчели оставени на земята, изложени на голѣмитѣ жеги, дъждове и др. т.; лесно могатъ да влизатъ отъ долу мишки, жаби и други нощни пълзящи и хвърковати животинки, които безпокоятъ пчелитѣ и имъ правятъ голѣми пакости и други много злини.

Отъ такова пчеларство, разумѣва се, не може да се надѣва човѣкъ за голѣма полза. Въ този си членъ ний ще пораскажемъ на читателитѣ си нѣщо за пчеларството, на което трѣба да обърнемъ и ний вниманіе за подобряваніето му.

Нѣма, мислимъ, човѣкъ, който да не знае що е то пчели; но малко сж онѣзи, които знаятъ тѣхното раздѣленіе. Има три вида пчели: матка (царица), пчели работници и мъжки. Матката или царицата е най-важната и главна пчела въ една трѣвна (кошаръ, тур. куванъ); тя е царица и майка на сичкитѣ пчели, която като погине сички пчели биватъ въ най-голѣма жалость и нерѣдъ, та ако тутакси не си намѣратъ друга царица, то пчелитѣ отъ цѣлата трѣвна се распръсватъ и загиватъ. Матката се различава, разпознава отъ другитѣ пчели по дългото си тѣло и къси крила, които покриватъ едвамъ

половината отъ тѣлото ѝ; тя има жило отзадъ си, но ужила съ него въ най-голѣма нужда, особено когато дойде друга матка въ трѣвната ѝ. Въ време на роеніето, матката издава гласъ «титъ титъ,» съ който призовава пчелитѣ.

Матката е пчела женска; въ една здрава трѣвна съ пчели само тя несе яйца, изъ които са излупватъ и тритѣ видове пчели. Матката сѣди винаги въ трѣвната и никога не излиза вънъ, освѣнъ тогава, когато води младия рой, или когато младата матка излезе вънъ изъ трѣвната за да са наплоди. Матката живѣе до четири години, може даже въ нѣкои случаи, ако и рѣдки, да живѣе 5 и 6 години, но не повече.

Пчели работници. Повечето пчели, отъ които са състои една трѣвна, са казватъ работници. Тѣ сж значително по-малки отъ мъжкитѣ пчели, за които по-долу ще спомянемъ; крилата имъ сж по-дълги отъ тѣлото, а по тѣлото иматъ дребенъ мъхъ; отто-ва и когато кацне пчелата на нѣкой цвѣтъ, полѣпва са по нея цвѣтния прашецъ, който тя събира съ преднитѣ си крака и съ главата си и го прави на малки топчета, които прилѣпва на заднитѣ си крака. На устата ѝ има едно малко язиче; съ това язиче пчелата смуче сладкия сокъ изъ цвѣтята, а на задния край на тѣлото си има шесть пръстенчета, презъ които отъ тѣлото ѝ излизатъ листенца отъ восакъ.

Работата на работницитѣ пчели е: да събиратъ медъ и воскъ, за цѣла трѣвна храна да доставятъ, мѣста за лѣгто да правятъ, младитѣ да исхранватъ, прѣдъ вратчката (лупка) на трѣвната да пазятъ, за да не влѣзатъ непріатели въ трѣвната имъ; за това и Богъ имъ е далъ жило напълнено съ отрова, съ което могатъ да раняватъ и убиватъ непріателитѣ си. Работницитѣ пчели сж несвършенъ женски полъ, за това и нѣкои ги казватъ безполни. Тѣхния животъ е твърдъ грижовенъ; до като сж млади иматъ работа съ излупваніето и храненіето на малкитѣ, както и съ храненіето на матката, съ приготвяніето на меда въ пити, варденіе и т. н., додѣто старитѣ събиратъ повечето само медъ и воскъ. . . . По причина на трудния си животъ, работницитѣ пчели рѣдко дожи-

вѣватъ една година; защото ако случайно лѣтъ не имъ скрати живота дъждътъ, силни вѣтръ и птицитѣ, или зимѣ отъ якъ студъ не измръзнатъ, то пакъ по старитѣ измиратъ лѣтъ отъ много работа, трудъ и пресилване.

Мажкитѣ пчели сж по-къси отъ матката, но по-дебели отъ другитѣ пчели; очитѣ имъ сж толкова голѣми, щото хаменъ цѣлата глава захващатъ, крилата имъ сж дълги и голѣми, съ които правятъ голѣмо брънченіе когато хвъркатъ, а жило нѣматъ. Единственната тѣхна работа е да наплодяватъ младата матка, което става извънъ трѣвната въ въздуха, когато е времето хубаво; друга работа нѣматъ. Въ мѣсецъ Августъ или Септемврій, когато нѣма вече нито една матка да са расплодява, пчелитѣ (работници) избиватъ сичкитѣ си мажки, като непотрѣбни членове на дружеството имъ, и ги изхвърлятъ вѣнъ изъ трѣвната; а които трѣвна не направи това, тя е безъ матка.

Да видимъ сега какви мѣста сж добри за пчеларство. Най-добри мѣста за пчеларство сж онѣзи, въ които пчелитѣ могатъ да намѣрятъ доволно храна отъ ранна пролѣтъ до късна есенъ. А таквизи мѣста сж онѣзи, които иматъ наблизъ гора, цвѣтни ливади и плодородни полета, презъ които тече рѣчичка, на брѣговетѣ на която расте ракитакъ, защото на нейни цвѣтъ пчелитѣ намѣрватъ на пролѣтъ първа храна за малкитѣ си.

Сѣкій пчеларъ може да умножи храната на пчелитѣ си, ако посѣе въ градината, дѣто сж пчелитѣ, миризливи цвѣта, ако посади разни вошки (дървета). цвѣта на които пролѣтно време дава много храна на пчелитѣ; да посади и други дървета, вато липа, и т. н. Липата цвѣти по-късничко; тя е позната като медоносно дърво: на нейни цвѣтъ много хиляди пчели намиратъ изобилна храна. Сѣянieto на звѣздея и рѣшницата, както и на тиквитѣ по кукуруза, е много полѣзно за пчелитѣ; но между сичкитѣ храни, що растатъ на подето, цвѣтътъ отъ хелдата, която е малко позната по насъ, — има въ себе си най-добра храна за пчелитѣ.

По насъ не са прави нарочно здание, какъ щичка, за пчелитѣ, които не става съ много разноси. Това трѣба да направи онзи, който вѣди пчели. Такова здание трѣба да и-

ма на сѣвѣрната страна една стѣна, која пазит пчелитѣ отъ сѣвѣрни студень вѣтръ; тѣзи стѣна може да бѣде или каменна, или съ плетъ, който трѣба да са помаже добръ съ каъ. Изъ сжщия матеріалъ трѣба да са направятъ стѣни и на источната и на западната страна, дѣто на едната и на другата трѣба да са направи по една врата за влизаніе. На южната страна да са направи ниска стѣна (дуваръ), единъ или едивъ и половина аршинъ изнадъ земята, и на нея да са закове една широка дѣска, на която да са нареждатъ трѣвнитѣ; надъ този редъ трѣвни може да са прикове и друга дѣска за другъ редъ трѣвни. Останалата южна страна предъ трѣвнитѣ остава отворена, или юще по-добръ за пчелитѣ за зимъ да са направятъ врата, които да могатъ да са спущатъ когато трѣба, и да са затварятъ пчелитѣ, другоаче трѣба да бѣдатъ отворени. Намѣсто таква врата може да са наковатъ дѣски предъ трѣвнитѣ, или да са направи плетъ, който да пазит цѣлия редъ на трѣвнитѣ, само при сѣка дѣска, на която сж трѣвнитѣ, трѣба да са остава по единъ отворъ около една педя широкъ, презъ който отворъ да могатъ пчелитѣ да излизатъ вѣнъ. «Този отворъ трѣба да са затвара зимно време, за да бѣде топло на пчелитѣ. Подѣтъ, (земята) на здание-то трѣба да са посипе съ сухъ пѣсѣкъ или рушевиная баремъ до три прѣста на дебелина, за да не плесниливи отъ долията влага трѣвнитѣ и пититѣ. Покривѣтъ трѣба да бѣде наведенъ къмъ сѣвѣрната страна за да не капи на трѣвнитѣ вода, когато вали дъждъ; а за да са забранятъ пчелитѣ по-добръ отъ дъжда трѣба да са направи на предната страна едно малко покривче.

Когато са избира мѣсто, дѣто ще бѣждатъ пчели, трѣба да са глѣда на слѣдующето:

1. Такова мѣсто трѣба да бѣде издигнато и сухо, защото на ниско и влажно мѣсто пититѣ понѣсеняватъ (мухулясватъ) отъ влагата, а оттова много пчели измиратъ, или ако и да останатъ живи презъ зимата, то презъ лѣто-то ще са роятъ по-късно.

2. Да бѣде отдалечено отъ пѣтища и др. т. е. на тихо мѣсто; защото пчелитѣ обичатъ да работятъ тамъ, дѣто не ги безпокои нищо.

3. Да бѣде обрънато здание камъ юго-ис-

токъ; защото пчелитѣ зимѣ трѣба да сѣ запазени отъ сѣвернитѣ вѣтрове, а лѣтъ отъ голѣмитѣ горѣщини (жеги) подирѣ пладитѣ, а освѣнъ това и сѣ раното изгрѣваніе на слнцето и пчелитѣ рано излизатъ на работа.

4. Земята, мѣстото, предѣ пчеларницата трѣба да е чисто, за да не могатъ да се вѣдятъ въ бурянака (трѣва) жаби, змии, гущери и мрави, и да се дигатъ лесно пчелитѣ като паднатъ, когато сѣ са много натоварили сѣ медъ.

5. Ако пчеларницата е на отворено мѣсто, трѣба да са насадятъ наблизе около нея оwoщни дървета, които запазватъ пчелитѣ отъ силнитѣ вѣтрове, особено отъ южнитѣ; защото много пѣти, като са връщатъ пчелитѣ отъ паша, силнитѣ южни вѣтрове сѣ таквази сила ги хвърлятъ въ пчеларницата и въ трѣвната, щото много отъ тѣхъ тутакси падатъ мъртви на земята. Но посадениитѣ дървета за да не би пречили много на слнчевитѣ зари и правила сѣнка на пчеларницата и на трѣвнитѣ, трѣба да са насадятъ на южната страна близо ниски дървета, отъ които лесно може да са улови и рой, ако би да засѣдне тамъ.

6. Много е полѣзно и добро за пчелитѣ, ако бжде пчеларницата близо до нѣкой потокъ, рѣчица, отъ дѣто тѣ могатъ да си носятъ потрѣбната вода за работата си; но ако нѣма това, тогава трѣба да имъ са дава вода въ керито, въ което да са туря чистъ пѣтъкъ за да остане водата чиста; а за да не са удавятъ пчелитѣ въ нея като пиятъ вода, трѣба да са туря въ водата слама или клончета, на които да кацатъ пчелитѣ. Лѣтъ по горѣщинитѣ тѣзи вода трѣба често да са замѣнява сѣ по-прѣсна.

Нека дойдемъ сега и на роеніето. Когато са умножатъ пчелитѣ въ трѣвната до толкова, щото да нѣма въ нея вече мѣсто, то тѣ си отвеждатъ друга млада матка, царица, и щомъ са измѣти тя, пчелитѣ трѣба тутакси да са раздѣлатъ, защото въ една трѣвна двѣ матки не могатъ да са търпятъ. За това една частъ пчели са присѣдиняватъ при старата матка, която не чака да излезе младата матка, но нѣколко дни по-напрѣдъ излиза сѣ своитѣ пчели и отива да си търси ново обиталище. Това излизаніе на пчелитѣ са казва роеніе, а пчелитѣ, които сѣ излѣзли—рой.

Нѣколко вида роиеви има: главни рой оонзи, който са първи отлѣли или излѣзе изъ трѣвната, а другитѣ, които по-послѣ слѣдъ него излѣзатъ, казватъ са по д и р и р о и е в е. Сѣ главніа излиза обикновенно и старата матка. Има много случаи дѣто пчелитѣ са оставали въхото обиталище по нѣманіе храна. Това излизаніе може да са спре, ако са даде на пчелитѣ потрѣбната храна.

Пчелитѣ сѣ роятъ презъ мѣсецъ Майи, Юній и Юлій, и то обикновенно отъ половината на Майи до половината на Юліа; поранитѣ и по-къснитѣ не чинатъ много. Колкото една трѣвна сѣ пчели е по-яка и колкото повече храна има, толкова и по-рано са рой. Ако времето е неугодно, или ако трѣвната е слаба и ако са намира малко храна на полето, то въ такъвъ случай пчелитѣ са роятъ по-късно; много пѣти слабитѣ трѣвни и не са роятъ никакъ.

Главніа рой са дѣли отъ трѣвната само тогава, когато врѣмето е хубаво и то обикновенно сутрина частъ измежду 2 до 6 или до 7, послѣдни роиеви излизатъ сутрина частъ отъ 1 та чакъ до 10 и повече вечерята, макаръ да било и лошаво време.

Когато излиза главніа рой изъ трѣвната сѣ който отива и старата матка, трѣба да са внимава да не са изгуби матката, защото много пѣти са случавъ, щото такава матка, поради издраниитѣ си крила или отъ друга слабостъ, не може да хвърка, и щомъ изхвъркне изъ трѣвната си, тутакси пада на земята, дѣто остава сѣ нѣколко други пчели, а осталитѣ, пчели я търсятъ или са залѣпватъ на нѣкое ближно дърво, дѣто я чакатъ. Въ такъвъ случай трѣба тутакси да са потърси матката по земята и да са тури заедно сѣ трѣвната близо до засѣднѣлитѣ пчели, които по-скоро ще са набератъ около нея, въ противенъ случай, ако не намѣрятъ матката си, връщатъ са назадъ въ първото си обиталище. Слѣдъ като излезе матката сѣ главніа рой изъ трѣвната, оставатъ юще млади матки въ шупливинитѣ (дупки) на цититѣ; отъ тѣхъ онѣзи, която излезе най-напрѣдъ, са припознава отъ пчелитѣ за тѣхна матка. Тя води този вторій рой, ако пчелитѣ би са роили, което бива обикновенно преди да са измѣтятъ другитѣ матки; но ако пчелитѣ не щѣтъ вече да са роятъ, то изхвърлятъ сичките неизмѣтени матки. Въ послѣднитѣ роиеве, щомъ

види измътената вече матка, че ще са излупи друга матка, тутакси захваща съ познатия си гласъ: "титъ титъ" да вика пчелитъ, които излизатъ съ нея изъ тръвната. Когато послѣднитъ пчели не могатъ да са роятъ на опредѣленното си време по причина на дъждовито време, а другитъ матки сж са излупили, то са придружаватъ съ ройа, който ще излиза; за това много пжти пчелитъ отъ послѣднитъ ройеве са раздѣлятъ на три или четири купа, които трѣба да са събератъ въ една тръвна, дѣто ще останатъ сички пчели съ първата вече избрана царица, а другитъ убиватъ.

Особенитъ знакове, по които може да са познава, че на скоро ще са роятъ пчелитъ, сж слѣдущитъ:

1. Поради тѣснотията на мѣстото и тежката горѣщина въ тръвнитъ, многобройни пчели висятъ предъ вратката на тръвната като нѣкой гроздъ или брада.

2. Мъжкитъ пчели сутрина рано хвъркатъ предъ тръвната, което другоаче не правятъ, ако не са роятъ.

3. Пчелитъ, които идатъ, отъ вѣнъ натоварени съ храна, не влизатъ въ тръвната, но са придружаватъ съ другитъ пчели, които сж вѣнъ.

4. Много пчели хвъркатъ не мирно предъ тръвната насамъ нататѣкъ.

5. При послѣднитъ ройеве са чува вечеръ пѣянieto на матката.

6. Най-сигуренъ знакъ, че ще са роятъ въ сѣщій день наскоро пчелитъ, е като захванатъ на единъ пжтъ да влизатъ въ тръвната часътъ около 1 или 3, като да са приготвятъ за пжтъ което наистина и правятъ, защото сѣкій рой понася съ себе си по нѣкоя ока медъ, който му служи за първа храна.

Когато са дигне ройа изъ тръвната си, дохожда матката въ срѣдата на ройа и са спира на нѣкое ближно дърво; за това трѣба близо при пчеларницата да са садятъ дървета. Ако е вече излѣзълъ сичкій рой изъ тръвната, а не ще да засѣдне нейдѣ, то трѣба да са земе едно малко клонче съ листе да са намокри (потопи) въ вода, и да са попръскаатъ съ него пчелитъ; по този начинъ тѣ тутакси ще засѣднатъ на нѣкое ближно дърво.

Но трѣба при това да са внимава, щото премного да не са попръскаатъ пчелитъ съ вода, защото ще мислатъ, че времето е дъждовно, та пакъ ще са завърнатъ въ тръвната

си. Тѣй сжщо не е добре и да са звони, гърми и др. т. до като не сж излѣзле сичкитъ пчели изъ тръвната, защото, като са звони и гърми, не чуватъ гласътъ на матката.

ПО КОПРИНАРСТВОТО.

Кой не знае отъ насъ колко мамули (пашкули) и коприна са е изнесло изъ отечеството ни отъ европейцитъ? Презъ години си бѣхж испопълнили тука французи и италианци да купуватъ отъ насъ коприна и мамули. Ний познаваме много сиромашкини, които въ онова врѣме храняхж буби, и за 35 дни земахж по нѣколко стотинъ гроша. Отъ година на година по насъ копринарството са напуща, до дѣто на други мѣста са въздига. Да ли за това са напуща по насъ копринарството, защото мислимъ, че не ще струва коприната вече много пари? Или пжкъ за това, защото въ послѣднитъ години измрѣхж бубитъ? Първото не трѣба да го вѣрваме; а за второто кривцата е въ нашето незнаение и неумѣние какъ да превардиме бубитъ да са не разболаватъ, и какъ да ги хранимъ.

Храненieto на бубитъ не е нѣкоя тѣжка работа, но ако не са знае какъ да са постъжива съ тѣхъ, то тѣлесно измпратъ. Съ тѣзи работа могатъ да са занимаватъ дѣца и стари хора, които не могатъ да вършатъ други тѣжки работи. По край другитъ си работи, единъ ступанинъ може да храни и буби, защото най-малко разноски и трудъ, иматъ, а освѣнъ това храненieto на бубитъ не трае повече отъ 5—6 чедѣли, и то отъ около половината или по-рано на мѣсець Маия до къмъ края на мѣсець Юния, т. е. тогава, когато нѣма много работа на полето.

Онѣзи, които сж са накарнали да хранятъ буби тѣзи година, трѣба да сж оставили да са излупи вече бубеното семе.

Въ този си членъ ний ще покажемъ нѣкои по-главни и общи правила за храненieto на бубитъ.

Бубитъ изискватъ да иматъ чистъ въздухъ, защото въ влаженъ и разваленъ въздухъ отслабватъ, или пжкъ съвсѣмъ измпратъ; за това трѣба да са провѣтрятъ стаитъ (одаи), дѣто сж бубитъ, сѣкій день, освѣнъ онѣзи дни когато спятъ; стаите трѣба да сж чисти, сухи, и да са отстраня сичко, що смърди; не трѣба да има никакъвъ димъ въ тѣхъ, а особенно отъ тютюпъ, нито пжкъ никакъвъ прахъ, за-

щото сичко това вреди на бубитѣ. Котки, мишки, паяци, мухи и др. т. непременно трѣба да са изхвърлятъ и изчистятъ изъ стаята, дѣто сж бубитѣ.

Чистотата е половинѣ животъ, казва една стара пословица, а копринянитѣ буби изискватъ най-голяма чистота. Който държи чистото лѣситѣ, на които лѣжатъ бубитѣ, и са старе за чистъ въздухъ, той си е осигурилъ дохода отъ коприненитѣ буби. А за да бждатъ лѣситѣ винаги чисти, то не е нито най-малко мъчна работа, защото за малкитѣ буби (когато сж юще дребни) трѣба да са прострѣ върху лѣситѣ само рѣдко платно, а за голѣмитѣ буби мрѣжа, каквато иматъ рибаритѣ, и да са разхвърли по тѣхъ (платното или мрѣжата) черничевъ листъ; бубитѣ сами щъ испъизатъ на листа, а когато испъизатъ на листа, то пренеси мрежата заедно съ бубитѣ на нови чисти лѣси, а отъ другитѣ лѣси изхвърли боклука заедно съ осталитѣ слаби буби. Защото бубитѣ дишатъ презъ въздушни дупчици, които са намиратъ отдолу и отъ двѣтѣ страни близо до търбуха имъ, не трѣба да стоятъ на гъсто една до друга, защото тогава не могатъ добръ да дишатъ; а и лѣситѣ и мрежитѣ не трѣба да сж съвсѣмъ затворени съ листъ и боклукъ, защото не може да преминава въздухъ отдолу. Ний знаемъ, че по насъ иматъ обичай да мажатъ съ говежди лайна лѣситѣ за буби, а това не е добро.

Бубитѣ изхвърлятъ изъ себе си само твърдъ (икъ) смрадъ (лайна), а вода или пикочъ никакъ; ако имъ са дава мокаръ листъ, то тѣ са потятъ. А когато въздухътъ е студенъ и влаженъ, бубитѣ не могатъ да са потятъ, т. е. излишната (зѣядо) вода не може да излиза презъ кожата имъ, а оттова са поболяватъ (ставатъ межки и желти) и, ако не имъ са помогне, най-послѣ измиратъ. За да са избѣгне това зло, трѣба да са внимава, щото мокаръ листъ да не са дава на бубитѣ; но ако сме принудени да употребимъ мокаръ листъ, то трѣба да го провѣтримъ, като махаме съ нѣкой чаршавъ или друго нѣщо за да са понзсуши, а при това да са стопли повечко и собата, за да могатъ бубитѣ да са испотятъ и да излезе изъ тѣхъ излишната вода.

Подиръ първи лъчъ на бубитѣ, не трѣба да са хранятъ съ такъвъ листъ, който е ско-

ро набранъ отъ черницитѣ, но баремъ единъ день по-напредъ трѣба да е набранъ и туренъ на хладно мѣсто, та тогава да са хранятъ бубитѣ.

Измежду сички животни споредъ голѣмината на тѣлото си, бубитѣ най-много идатъ и за това най-скоро растатъ. Онѣзи буби, които са хранятъ най-вече, растатъ и много бържѣ, спятъ и са събуждатъ по-напредъ; а онѣзи, които са хранятъ по-злабо, въ растеніето си оставатъ назадъ, сѣкій день ставатъ по-малки, сушатъ са — добиватъ суха болѣстъ, а тя е знакъ, че не са е постѣпвало добръ съ бубитѣ.

Тѣзи болѣстъ са поражда отъ това:

1. Ако са турятъ заедно малкитѣ бубички, които сж са излупили въ разни дни.
2. Ако не са хранятъ еднакво, ако листътъ не са раздѣли еднакво, ако са хранятъ рѣдко и, най-послѣ, ако листътъ не е еднакъвъ.

За да са избѣгне тѣзи болѣстъ и сички други несгоди, които дохождатъ отъ нея по бубитѣ, трѣба да са пазятъ слѣдующитѣ правила: 1) само онѣзи буби, които сж са излупили въ три дена да са турятъ на едно мѣсто. А за да бждатъ сички еднакви по голѣмина, трѣба онѣзи, които сж са излупили въ първи день, да са хранятъ само единъ пѣтъ на день, отъ втори день — два пѣти, а отъ трети — три пѣти на день, и да са турятъ на по-топлото мѣсто въ стаята, т. е. по-нависоко близо камъ тавана, защото по този начинъ бубитѣ ще са изедначатъ на голѣмина, и на четвърти день могатъ да са смѣсятъ наедно. 2) Преди да са нахранятъ бубитѣ, листътъ трѣба да са нарѣже или насѣче, да са размѣси съ прѣсти, и тогава да са хранятъ бубитѣ баремъ по четири (4) пѣти на день, или на сѣкій шестъ часа по единъ пѣтъ, и то колкото са може еднакво да са расхвърлюва по бубитѣ.

Колкото по-често на день са хранятъ бубитѣ, и колкото по-добръ са разхвърлюва листа по лѣситѣ, толкова по-малко листъ отива за храненіе, по-бържѣ растатъ бубитѣ и по-голяма полза принасятъ, защото по-скоро ще завѣятъ.

Листътъ трѣба да са сѣче тогава, когато ще са хранятъ бубитѣ, а не изнапредъ, защото увѣхнува скоро и става за нищо и никакво.

Спаніето, сънятъ или съблаченіето на бубитѣ е твърдѣ важно нѣщо за копринянитѣ буби, защото отъ него зависи, тѣй да кажемъ, добрата сподука въ копринарството.

Когато ще спятъ бубитѣ, то изхвърлятъ изъ

себе си сичкия смрадъ, не ядатъ вече нищо, дигатъ си главитъ нагорѣ, прилѣпватъ старата си кожа отзадъ съ нѣкаква си лѣпва слюжка на онова мѣсто, дѣто са намираатъ, стоятъ съвсѣмъ удървени и само тогава мърдатъ и махатъ главата си насамъ нататъкъ, когато ги обезпокоява въ сѣня студентъ вѣтъръ, дъждъ, други буби или друго нѣщо. Най-послѣ захваща да са набира старата кожа на главата на бубата, черната кожа са излюща отъ носа ѝ, и като трѣгне бубата напредъ, съблacha старата си кожа.

Когато спятъ бубитѣ, трѣба да са пазятъ тѣзи правила:

1. Щомъ са забѣлѣжи, че сж престанѣли да ядатъ бубитѣ, то не трѣба вече да са хранятъ, макаръ и да би имало нѣкои, които би искали да ядатъ.

2. Когато спятъ бубитѣ, не трѣба да са безпокоятъ.

3. Не трѣба даса оставятъ прозорцитѣ отворени, когато духа вѣтъръ или никога до като спятъ.

4. Ако заспятъ бубитѣ, когато времето е кишовито и студено, то трѣба да са топли собата, другояче измиратъ въ разстояние на 3—5 дни до като трае сѣмъ имъ. Нищо друго не може накара бубитѣ да спятъ по-малко и да са съблекатъ по-скоро, както топлата и темна стая, презъ която не преминава студентъ вѣтъръ.

5. Когато спятъ бубитѣ, не трѣба да са хранятъ до тогава, до като са пробудатъ най-много отъ тѣхъ, и до като пробуденитѣ буби не потърсятъ храна, махащицъ съ главата си. Ако са нахранятъ по-рано, захващатъ да сжхнатъ.

6. Първитѣ два дена, особено първия день подиръ събличаніето на бубитѣ, не трѣба да имъ са дава старъ жилавъ листъ, но младъ и мекъ, и то само 3 до 4 пѣти на день.

7. Подиръ сѣня на бубитѣ, преди да сж са нахранили, нека са распрострѣ потѣхъ една мрежа, и по нея даса разхвърля несѣченъ младъ листъ, за да могатъ лесно да са премѣстятъ бубитѣ отъ вѣхтитѣ си мѣста, на които сж оставили или съблекли старитѣ си кожи.

РАЗНИ.

(Кжщия въздухъ зимѣ спрямо здравіето). Много болѣсти, които са пораждатъ зимно време, водятъ началото си повечето отъ сухія и топли въздухъ въ собитѣ, топлинѣ стая, отъ колкото отъ вѣшния студентъ въздухъ. Топлия въздухъ въ стаятъ са изсушава премного и много вреди на бѣлия дробъ, особено като са излѣзе отъ топлина на студентъ въздухъ. Добръ е да са налива прѣсна вода въ нѣкой разлатъ сѣмъ и да са остава въ топлата стая, въ която сж испареніето

на водата въздуха става по-влажентъ.

— (Изложение у Филаделфія въ год. 1876). Подъ този насловъ прочитаме въ хърватскій „*GospodarSKI list*,” какво са захванала да са прави нова вавилонска кула. Основата за кулата е вече готова; тѣзи кула ще бжде най-високото отъ сички здания, що ги има до сега направени на свѣта, и тѣй ще заслужи името нова вавилонска кула. Основата и кроежътъ на кулата сж направени отъ двама най-славни американски архитектори и инженери: Кларке и Ревесъ, на които само имената сж добро поржчителство, че предприетото дѣло ще са ошществи. Цѣлото това огромно здание ще са състои отъ голѣми решетки, направени изъ ковано желѣзо, които ще бждатъ накрѣстосани и свързани помежду сѣ, тѣй щото да може вѣтѣра презъ сичката кула да преминува. Другояче, каквато и да била яка кулата, вѣтѣртъ би я напжналъ и съборилъ. Долната широчина на кулата ще бжде 150 стопи,* а горната 30 стопи; височината ѝ пакъ 1000 стопи. За да можемъ да си представимъ каква ще бжде тѣзи височина, трѣба да спомѣнемъ, че най-високото здание на свѣта е 11000-годишната пирамида Шаопсова въ Египетъ, която е висока 480 стопи, дѣто ще каже, че нѣма височина нито на половина колкото новата бждаща вавилонска кула; друго високо здание иде храмътъ Св. Петъръ въ Римъ, който е високъ 473 стопи; кулата на главния храмъ въ Страсбургъ 438 ст., кулата на църквата Св. Стефанъ въ Виѣна 436 ст. и т. н. Цѣлото това здание ще са държи на четири огромни желѣзни стѣлпове; въ срѣдата ще бжде една голѣма цѣвъ, въ която посѣтителѣтѣ ще са дигатъ на върха на кулата за 3 минути, а за 5 минути ще са спущатъ отъ нея, и то се по 400 души на единъ пѣтъ. Който не би рачилъ тѣй да хвърка, може да са качи по стѣлбитѣ, които ще обикалятъ около тѣзи цѣвъ чакъ до върха на кулата. Сички разноски за довършваніето на кулата сж пресмѣтнѣли, че възлазятъ до 1 милионъ долари, които пари сж вече събрани отъ доброволна помощъ.

— (Противъ мухоля (плесень) на мѣсото). Ако на оставено мѣсо, като бутове, сланина и т. н. са е наловила плесанъ (мухоль), то нѣма по-добро срѣдство за него отъ солта. Турн въ една паничка солъ, полѣй я съ вода тѣй, щото да стане растопа гжстъ като каша. Послѣ намажи съ този растопъ мухалисалото мѣсо, тогава не семо че ще са изгуби мухоля, но и никога вече не ще да мухоляса.

(* 2 стопи или стѣжки (нѣмски: fütz) правятъ около единъ аршинъ.